

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM VE TEKNİKLER SEMİNERİ

KONU:
ESKİ TÜRKLERDE KALIN VE KALININ HUKUKİ DURUMU

HAZIRLAYAN
AYDIN DEMİREL

DANIŞMAN
PROF.DR. TUFAN GÜNDÜZ

ANKARA – 2014

Eski Türklerde Kalın ve Kalının Hukuki Durumu

*Aydın Demirel**

Eski Türklerde evlilik öncesinde nişanlanma kurumu çok önemli bir konuma sahiptir. İslam'ın pek de tavsiye ve teşvik etmediği nişan kurumu eski Türklerde evlilik öncesi olmazsa olmaz bir müessese olarak kabul görmüştür. Anne ve babanın evlilik kurumunun kurulması aşamasında rızası aranmış ise de evlenecek kız ve erkeğin rızasına bakılması da temayül haline gelmiştir.¹

Evliliğin en önemli şartlarından biri de erkeğin atasının, akrabalarının ya da kendisinin kızın ailesine “kalın” adı verilen alt sınırı belirlenmiş bir miktar mal vermesidir.

Eski Türklerde kalın dört kısma ayrılır;

- 1) **Kara-mal:** Kızın babasına verilen ve kızın çeyizini hazırlamakta kullanması gereken miktardır.
- 2) **Yelü:** Erkeğin nişanlısını ilk görme anında verdiği hediyedir.
- 3) **Tüy-mal:** Miktarı 20–60 at arasında değişen ve düğün masraflarını karşılamak üzere verilen hediyedir.
- 4) **Süt hakkı:** Kızın anasına nişanlı erkek tarafından verilen hediyedir.²

Kalına karşılık Orta Asya Türklerinde “koşantı”, Yakutların ise “engne” dedikleri “cihaz” verme yükümlülükleri vardır. Günümüzde kız tarafının kız ile birlikte yeni müşterek haneye gönderdiği mallara “çeyiz” denmekle birlikte Orta Asya’da kalına karşılık olarak kız ailesinin erkeğe verdiği mala “cihaz” denir.³

Toplumsal kurullarla alt sınırı belli olan “kalın” tamamen ödenmedikçe düğün töreni yapılamaz. Bazı yazarlara göre bunun nedeni cinsel birleşme ve çocuk doğurma ihtimalidir.⁴ Kalın genelde peşin olarak ödenmekle birlikte bunun taksitle ödenmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Kalının hukuki mahiyeti tartışmalıdır. Birçok farklı görüş bulunmakla birlikte bunlara kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Birtakım yazarlara göre kalın evlenecek kızın satış bedelidir. Bu fikre göre kız babası tarafından evleneceği erkeğe belli bir bedel karşılığı verilir.

*Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

¹ Cin,Halil, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, AUHF Yayınları, Ankara 1974

² Cin,Halil, age., s.274

³ Akgündüz, Türk-İslam Hukuk Tarihinde Başlık ve Hükümleri. Yeni Ümit Dergisi, S.8, 1990

⁴ Benedict,Peter, Hukuk Reformu Açısından Başlık Parası ve Mehr, Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları No.1, 1974 Ankara

Krader'e göre kalın evlenecek kadına emeğinin ya da getirdiği çeyizinin bir karşılığı olarak değil kocanın soyunu sürdürecektir bir erkek çocuğu doğurması için ödenmektedir.⁵

Diğer bir görüşe göre kalın kızın yetiştirilmesi ve masraflarına katılma amacı güder. Bu fikirde kızın ailesi tarafından kızın mevcut yaşına gelmesine kadarki masraf ve emek ile evleneceği güne kadar yapılacak masraf ve emeğin tazmini amacı güder.

Ahmet Ağaoğlu'nun da aralarında bulunduğu düşünürler tarafından ileri sürülen düşüncede kalın, babanın velayet hakkının bedelidir. Yani baba kızı üzerindeki velayet hakkını kocaya bu bedel karşılığında devreder.

Hıfzı Timur tarafından ileri sürülen fikre göre ise nezaket icabı verilmesi gereken bir hediyedir.

Kanımızca bütün bu düşüncelerin eksiklikleri bulunmaktadır. Satış bedeli olduğu iddiası Türkler gibi kadına çağdaşlarından daha önemli bir konum veren bir toplum için geçersizdir. Türklerdeki gibi kadının zaman zaman dini törenlere dahi başkanlık edebildiği⁶, gündelik yaşamda erkekler kadar sözünün geçtiği toplumlarda kadına bir eşya muamelesi yapılması hayatın olağan akışına ve mantık ilkelerine terstir. Ayrıca kalının satış bedeli olduğu iddiasının kabulü halinde, karının bazı hallerde kocasını terk etmek ve ailesini dönmek hakkını izah etmek mümkün değildir. H.Timur tarafından yapılan bu eleştiride de haklılık payı vardır.

Krader'in iddiası da eksiklikler taşımaktadır. Şöyle ki; bu düşünceye göre düğün ya da evlenmenin gerçekleşmesi için kadının ailesine kalın ödeyen erkek soyunu devam ettirecek bir çocuk doğurmayan kadından ya da onun ailesinden kalını geri isteyebilecektir. Ancak elimizde bunu destekleyen herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Söz konusu yazar düşüncesini başlık parası gibi müesseselere sahip toplumlarda kadının aile içinde sözünün geçebilmesi için erkek çocuk doğurması gerektiğini tespit yoluyla dile getirmiş ise de genelleme ile Türklerdeki kadının statüsünü değerlendirmek yanlışır. Zira daha önce belirtmiş olduğumuz üzere kadının ayrı bir fert sayılmadığı toplumların çağdaşı olan Türk toplumlarında kadının yeri çok önemlidir.

Kalının salt yetiştirme ve yapılan masraflarına katılma amacı güden bir kurum olduğu iddiası da tarafımızca geçerli değildir. Çünkü kızının evlenmesi halinde yetiştirme ve masraf bedeli olarak talep edilen kalın müessesesi, aynı durumdaki erkek için uygulanmamaktadır. Ailesine getirdiği gelir ve bütçeye katkısı dikkate alındığında erkeğin evlenmesi erkek ailesine

⁵ Benedict,Peter, age., s.4

⁶ Cin,Halil, age. s. 278

daha büyük maddi zarar verecektir. Bu durumda kalın kurumunun sadece kadın yönünde işletilmesi mantıken yanlıştır.

Ayrıca evlenecek erkeği ölümü halinde kardeşinin kızla evlenmeyi kabul etmemesi halinde kalının iadesi mümkün olmamaktadır. Ayrıca evlenmeden önce uzun süre kaybolan erkeğin ailesine kalının iade edilmesi gerekmez. Bu durumda kadın bir başka erkekle evlenebileceği gibi kalının iadesi yükümlülüğü altına da girmez. Bu durumda kızın ailesi hem bu evlilikten hem de bir sonraki evlilikten kalın isteyebilmektedir. Bu da yetiştirme hakkının iki defa istenmesi anlamına gelmektedir ki bu da mantık ilkeleri ile bağdaşmaz.

Evlenecek kadının ölmesi halinde baldızı ile evlenmeyi kabul eden erkek baldız kalınını ödeme yükümlülüğü altına girer. Aynı ortamda büyümüş iki kızın aynı kalına tabi olmamaları da bizce bu düşüncenin eksikliğidir. Muhtemelen burada iki kız arasındaki güzellik, iyi huyluluk gibi farklılıklar dikkate alınarak kalın farkı belirlenmektedir. Bu durum da kalının salt yetiştirme bedeli olduğu iddiasını çürütmektedir.

Kalının kadın üzerindeki velayet hakkı devrinin bir sonucu olduğu iddiasını kabul etmek mümkün değildir. Zira bir hakkın bedel karşılığı son bulması ya da devredilmesi halinde taraflar arasında bu hakka bağlı olarak yükümlülükler belirlenmesi mantık ilkelerine terstir. Yani salt velayet hakkı ile ilişkilendirilen kalının düğün gibi yapılacak törenler için kullanılması tutarsızdır. Bu düşünceden hareketle kalının alınması ile babanın velayet hakkı son bulacaktır. Türkler gibi kızını erken yaşta evlendiren ancak karı koca hayatı yaşaması için ergenlik çağına kadar bekleten bir toplumda, kalın verilmesi ile evlilik arasındaki dönemde babanın ya da annenin evladı üzerindeki hak ve sorumluluklarını açıklamak imkânsızdır.

Kalının nezaket icabı verilmesi gereken bir hediye olduğu iddiası da kabul edilemez. Şöyle ki; hediye kelime anlamıyla, bir kimseye verilen armağan, hibe olarak verilen veya gönderilen mal demektir.⁷ Yani anlamı gereği karşılıksızdır ve gönüllülük esasına dayanır. Yani kalını veren taraf kendi isteğine göre verir, vermez ya da vereceği miktarı belirler. Ancak Türk toplumlarında kalın miktarına ilişkin sınırlamalar mevcuttur. Yani kalın törelerce verilmesi şart olan bir maldır.

Ayrıca hediye karşılığı olmayan yani karşılık beklenmeksizin verilen maldır. Ancak törelerce kalın verilmeden evlilik birliği kurulamayacağı ortadadır. Bu durumda kişi karşılıksız değil evlenme yani düğün töreninin gerçekleşmesi saiki ile kalını vermektedir. Bu durumda bunu hediye olarak kabul etmek çelişkileri de beraberinde getirecektir.

⁷ Yılmaz,Ejder,Hukuk Sözlüğü,Yetkin Kitabevi, 8.Basım, Ankara 2004

Türk tarihi açısından evlilik müessesinin önemli bir unsuru olan kalın birçok araştırmacı tarafından başlık parası ya da mehir kurumuna benzetilmiş hatta aynı kabul edilmiştir. Kaşgarlı Mahmut da Divan-ı Lügat-it’ Türk adlı eserinde kalın için “öncül mehir olarak kadına verilen çeyiz” ifadesini kullanmıştır.⁸ Ayrıca Osmanlı mahkeme kayıtlarında “başlık” mehir yerine ifade edildiği görüldüğü gibi, Antep sicilinde de evlilik öncesi “kalın” adı altında para alındığını görülmektedir. Bu da başlık ve kalının zaman zaman eş anlamlı olarak kullanıldığına işaret etmektedir.⁹

Kalın müessesesi birçok açıdan mehir veya başlık parasına benzese de bunlar arasında büyük farklar vardır. Bu farklar;

- a) Kalın ve başlık parası kızın ailesine verildiği halde mehir evlenecek kıza ödenir.
- b) Ayrıca mehrin ödenmemesi konusunda taraflar arasındaki anlaşma evliliğe bir etki etmez iken kalının ödenmemesi halinde evlilik birliği kurulması mümkün değildir.
- c) Kalının malen yani ayın olarak verilmesi esassen başlık parası prensip olarak nakden ödenir. Ancak malen ödenmesi konusunda anlaşma varsa bu da mümkündür.
- d) Kalın toplum kurallarınca daha önce (alt sınırı) belirlenmiş iken başlık parası ve mehir taraflar iradesince belirlenir.
- e) Kalın düğün masraflarını karşılamakta kullanılırken başlık parası eğer kızın ailesi tarafından istenirse düğün masraflarında kullanılır. Mehrin ise düğün masraflarında kullanılması mümkün değildir.

Tarafımızca “kalın”ın nevi şahsına münhasır bir yapısı vardır. Şöyle ki kalın verilmeden evlilik mümkün değildir. Evliliğin gerçekleşmesi için nişandan sonra kalının verilmesi mecburidir. Yani eski Türklerde kalının gerek hukuki gerekse sosyolojik açıdan çok kendine has bir yeri bulunmaktadır. Eski Türklerde evlilik kurumunun kurulmasına ve devamına ilişkin genel inanç ve sadakatin kalın ile çok önemli bağlantısı olduğu da su götürmez bir gerçekliktir.

Ayrıca kalın evlenmeye zorlayıcı bir kurumdur. Zira kalın verildikten sonra erkek tarafından nişanın bozulması halinde kalının erkeğe iadesi zorunlu değildir. Hatta kalın verilmeden nişan erkek tarafından bozulursa muayyen bir tazminat ödemekle yükümlüdür. Yani erkek açısından kalının ödenmesi ile evlilik süreci başlamaktadır. Bu durumda erkek için evlilik açısından ahde vefa ilkesi büyük ölçüde kalın ile başlar.

⁸ Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat-it’ Türk

⁹ Ercoşkun, Tülay, Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikaha Dair Düzenlemeler, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2010

Yukarıdaki tüm açıklamalar, başlık ve mehir gibi kurumlar ile aralarındaki farklılıklar dikkate alındığında; tarafımız düşüncesine göre, kalın müessesesi (toplum tarafından sınırları tek taraflı belirlenmiş olduğundan ve müeyyideye bağlanmış bulunduğu) evlilik vaadi gibi taraflar arasındaki özel bir sözleşmenin unsurlarından olup erkek ya da kadın açısından evlenmeye zorlayıcı ve evliliğin devamını sağlayıcı teminat ya da cezai şart hükmündedir.